

AMIR TEMUR DAVLATIDA AYOLLARNING O’RNI

Xakimdjanova Zilola Gayratovna

*IIB 1-sonli akademik litsey Huquqiy va ijtimoiy-gumanitar
fanlar kafedrası katta o’qituvchisi*

Annotatsiya

Mazkur maqolada , Amir Temur Davlatining ayollar huquqlariga bag’ishlangan tushuncha, ularning jamiyatdagi o’rni, ularning siyosiy, iqtisodiy va madaniy faoliyati, shuningdek, ularning tarixiy va ijtimoiy o’rnini ko’rib chiqiladi. Davrning madaniy-ma’rifat, ijtimoiy rivojlanish jarayonida ayollar uchun o’rnilgan barcha sharoitlar, diniy, madaniy va ijtimoiy munosabatlar, shuningdek, ularning siyosiy va iqtisodiy faoliyati tahlil qilinadi. Ayollar va ularning jamiyatdagi roli, ularning o’ziga xos o’rni va Amir Temur davrining jamiyatda ayollar huquqlarining o’sishiga ta’sirining o’lchami tahlil qilinadi.

Kalit so’zlar: Amir Temur davri, huquq va qonuniy mansablar , hukmdorlar, Saroymulxonim, malikalar;

KIRISH

Davlatimizda amalga oshirilayotgan islohotlarda ham ayollarning ahamiyati ham juda yuqori baholanib kelinmoqda. Yurtimizda xotin-qizlarga yuqori e’tibor berilmoqda. Davlat boshqaruvida ham ayollarning amalga oshirayotgan ishlari ham diqqatga sazovor. Davlatimizda kundan–kunga xotin –qizlarga e’tibor yuqorilani bormoqda. Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev ham “Oila va xotin-qizlarni qo’llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jaddalashtirish to’g’risidagi” farmoni bunga yaqqol misol bo’ladi. Mamlakatda xotin-qizlarni huquq va qonuniy mansablarni himoya qilish iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy faoliyatini oshirish va sog’liqni saqlash va shunga doir ishlar olib borilmoqda.

ASOSIY QISM

Temur va temuriy shahzodalar bilan bir qator temuriylar sulolasiga mansub malikalar orasida ham iste’dodli siyosatdan, yetuk suxandon hamda dunyoga mashhur olimlar yetishib chiqdi. Bilamizki aksariyat davlatlarning hammasida davlat tepasida hukmdor turadi. Davlatni boshqarishda bu hukmdorlarning rafiqalari ham ko’rinmas kuchga egadir. Temuriylar davrida malikalarning qilgan bunyodkorlik ishlari qurilish sohasida ham ko’rishimiz mumkin. Ko’hna moziydan xabar beruvchi tarix zarvaraqlarini varaqlar ekanmiz, ijtimoiy sohaning barcha sohalarida erkaklar bilan bir qatorda buyuk jasorat sohiblarining nomlari ham tarannum etib kelinganligining guvohi bo’lamiz.

Ayollar orasida ham shavkatli hukmdorlar, oqila maslahatgo'ylar, yetuk donishmandlar, zabardast olimalar hamda zukko san'atshunoslar yetishib chiqdi. Temuriylar davrida ham davlat boshqaruvida ayollarning roli bor edi. Bu davrda ko'plab me'moriy obidalar hamda madrasalar qurilishida malikalarning o'rni katta. Temuriylar davrida ham malikalarning qurilish ishlaridagi ahamiyati juda katta edi. Temuriy malikalar haqida ko'pgina qiziqarli qo'lyozma va toshbosma asarlarni ko'rishimiz mumkin. Ular haqida. Sharafiddin Ali Yazdiyning “Zarafnoma” si, Nizomiddin Shomiyning “Zafarnoma”si, Ibn Arabshohning “Temur haqidagi xabarlarda taqdir ajoyibotlari” kabi asarlaridan bilishimiz mumkin. Bu kabi asarlarda ham malikalalarning davlat ishlaridagi o'rni, ahamiyati, qilingan bunyodkorlik ishlari keltiriladi. Temuriy malikalar haqida gapirilganda dastlab Sohibqiron Amir Temurning rafiqasi Saroymulkxonimni qilgan bunyodkorlik ishlarini ko'rishimiz mumkin.

Saroymulkxonim Chig'atoy ulusiga mansub mo'g'ul xonlaridan Qozog'onning qizi edi. Saroymulkxonim voyaga yetgach 1355- yilda Amir Husayn nikohiga kiradi. Amir Temur Amir Husaynni yengib uni qatl etgach oradan 3 oy o'tgach uning xotini Saroymulkxonimni o'z nikohiga oladi. Sohibqiron Amir Saroymulkxonimni nikohiga olgach “Ko'ragon” unvonini oladi. Ya'ni ko'ragon so'zi mo'g'ulchada tarjima qiladigan bo'lsa, “Kuyov” degan ma'noni beradi. Amir Temur Saroymulkxonimni o'ziga nikohlab olgandan so'ng, oldin barcha malikalardan ulug'rog'i hisoblanib, “Kattaxonim” yoxud “Bibixonim” degan unvoniga sazovor bo'ladi. Biz uni ko'p tarixchilarning asarlarida “Bibixonim” deb tilga olinganligini ko'ramiz. Aslida bu malikaga berilgan unvon hisoblanadi. Albatta bunday e'tirofga musharraf bo'lish uchun, aql-zakovat, did farosat, fikrlash doirasining ulkanligi bosh omil bo'lgan.

Bu malika haqida tarix zarvaraqlarida zamonasining yuksak idrokli, farosatli, tadbirkor, husn-latofat bobida ham betakror ekanligi ta'kidlanadi. Saroymulkxonim insonparvar, vatanni sevguvchi, mamlakatning siyosiy iqtisodiy, ijtimoiy hayotidan yaxshigina xabardor ekanligi, saltanat ishlarida dono maslahatlari bilan qatnashib turuvchi ayol edi. Ayniqsa, Saroymulkxonim ilm-ma'rifatga qiziquvchi, ilm sohiblariga homiylik qiluvchi ayol edi. Bu malika haqida gapirilganda temuriylar davrida bu insonning ilm tolibligiga qoyil qolgan insonlar ko'p edi. Saroymulkxonim Amir Temur urush vaqtlari ham mamlakatdagi qurilish ishlari, obodonchilik ishlariga bosh bo'lardi. Saroymulkxonim Amir Temur bilan harbiy yurishlarda ham ko'pincha birga borgan. Tarixiy manbalarning yaxdillik bilan bergan ma'lumotlariga qaraganda o'ta ziyarak, tadbirkor Saroymulkxonim saltanatni boshqarishda vujudga kelgan ayrim muammolarni hal qilishda o'zining oqilona maslahatlari bilan qatnashgan.

Temuriylar o'z malikalarga yuksak baho berish orqali namoyondir. Temuriylar davrida malikalarga e'tibor yuqori bo'lganligidan dalolat beradi. Birgina Amir Temurning xotini Saroymulkxonim emas balki bunday ma'rifatparvarlar, ilm homiylari juda ko'pdir. Temuriylar davridagi malikalarning amalga oshirgan ishlarini

aytib o'tar ekanmiz bu malikalar orasida Gavharshodbegimni aytib o'tishimiz lozim. Gavharshodbegim Shoxruh Mirzonani suyuqli katta xotini edi. Tarixiy manbalarning guvohlik berishicha Gavharshodbegim yuksak did farosatli, oqila, tadbirkor, suxandon, bir so'zli, qattiyatli, husn bobida ham benazir ayol bo'lgan. Tabiati dindor Shohruh Mirzo ko'p vaqtini toat-ibodat, va kitob mutolaasiga sarfladi. Saltanat va devon ishlarini o'ktam va tadbirkor xotini Gavharshodbegim boshqarardi. Hatto Shohruhning o'zi donoligiga tan berar, saltanatni boshqarishda oqilona tadbirli maslahatlariga ehtiyoj sezib turardi. Shu bois saltanatga doir ishlar malikaning nazar - e'tiboriga havola etilar edi. Hatto yurishlarda ham Shoxruh Mirzo bilan birga bo'lardi. Malika yuqori lavozimdagi lashkarboshilarini xatti-harakatlarini kuzatardi. Bu malikaning donoligi, siyosatdan xabardorligi, amalga oshirgan ishlarini boshqa Temuriylar ham hayron qolardi. Temuriylar davrida malikalar yuqori sifatlangan ularning davlat boshqaruvida dono maslahatlari ham hisobga olinardi. Temuriylar davrida malikalarning amalga oshirgan ishlari yuqori baholanar edi. Hatto Jahongir Mirzoning sevimli xotini Mumtoz Mahalga atab Hindistonda "Tojmahal" qurdirgani bunga misol bo'lishi mumkin. Bundan bilinib turibdiki Temuriylar davrida maliklarga e'tibor kuchli bo'lganligini bildiradi.

Yana shunday e'tiborli aql- zakovatta tengi yo'q maliklardan Xadichabegim, Shod Mulk Xotun, Xurram begim, Mehriniso begim, Jahonaro begim, Zebiniso begim va boshqa malikalarni aytishimiz mumkin. Sharqda bunday malikalar donoligi, aqlliligi, olimaligi bilan ajralib turuvchi ko'plab malikalarni sanashimiz mumkin. Bunday malikalar G'arbda sanoqligina uchrashi mumkin. Birgina Temuriy malikalarning amalga oshirgan ishlari davlat siyosatidagi o'rni, oqilona maslahatlari butun sharqni qoyil qoldirsa ajab emas. Har bir davlatda malikaning o'rni uning siyosatdagi ahamiyati ko'rinmas kuchga egadir. Hozirgi kunda ham davlat boshqaruvida ham ayollarning o'rni beqiyosdir.

XULOSA

Xulosa qilib aytish mumkinki, Buyuk kamolat sohibi hisoblanmish Amir Temurning shaxsiy fazilatida ayollarga e'tibor, ularni qadrlashga alohida e'tibor qaratgan. Hattoki kelin tanlashda ham alohida qonun, rasm-rusumlari bo'lgan. Uning ayollarga hurmat bilan bo'lgan munosabati avlodlariga ham saqlanib qoldi. Xususan Bobur va uning Hindistondagi avlodlarida saqlanib qolgan edi. Rassomlar tomonidan chizilgan ayollar siymosida ularni qoshlari va lablari ingichka, burunlari kattaroq, ikki yuzi qizargan, boyni uzun, bellari xipcha qilib tasvirlangan. Bu ham oziga xos san'at uslubi bo'lib, bunday ayollarning chiroyda tengi yo'qdek tasvirlangan. Kiyinish uslublarida ham rang-barang va xarir matolardan foydalangan. Umuman olganda Sharq ayollarining barchasi go'zaldir. Ayollar siymosi har doim e'zozda va ardoqda bo'lgan.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. H.Sulaymon Boburnoma rasmlari”. ‘‘Yozuvchi’’ Toshkent:1995
2. "Amir Temur haqida to'liq malumot" - Sayid Muhammad Mirzo, 1987.
3. S harofiddin Ali Yazdiy : “ Zafarnoma”³.[https: uz . ru. Docs- 5884143](https://uz.ru/docs/5884143).
4. Jo‘rayev N. O‘zbekiston tarixi: (Milliy istiqlol davri) 3-kitob. T.: “Sharq”, 2011. – 736 b.
5. Amir Temur davlatida oilaviy va ijtimoiy hayotning o'zgarishi" - Shukhrat Abdulloyev, 2005.
6. "Amir Temur va jahon tarixi" - Rashid Davron, 2008.